

Oneindigheid in de politiek

Een interview met Victor Gijsbers

In dit interview verkent Victor Gijsbers hoe de spanning tussen eindigheid en oneindigheid niet alleen ons persoonlijke leven vormgeeft, maar ook doorwerkt in politiek en samenleving.

door Reinout Woittiez
en Jorn Janssen

Victor Gijsbers is filosoof en universitair docent Metafysica en wetenschapsfilosofie aan de Universiteit Leiden. Hij publiceerde onlangs het boek *Oneindigheid* (Uitgeverij Boom, september 2025) over de rol van oneindigheid in het menselijke leven. In het interview dat wij in mei 2026 met hem hielden, verkent hij hoe de spanning tussen eindigheid en onein-

digheid niet alleen ons persoonlijke leven vormgeeft, maar ook doorwerkt in politiek en samenleving. Voor liberalen is dit bijzonder relevant, omdat Gijsbers laat zien waarom zowel utopisch als conservatief denken tekortschiet en hoe een open, dynamische samenleving beter recht doet aan de menselijke conditie.

In je boek schrijf je dat oneindigheid abstract en vaag lijkt en niet heel filosofisch, maar eigenlijk

komen we het op allerlei manieren tegen in ons alledaagse leven. Zou je wat voorbeelden kunnen noemen van hoe je oneindigheid tegenkomt?

Laat ik beginnen met het afbakenen van wat oneindigheid is. Mensen denken allereerst aan: ‘Oh, hier op straat liggen geen honderd maar oneindig veel knikkers op een hoop.’ Deze vorm van oneindigheid komt nooit voor. Daartegenover staat een andere vorm van oneindigheid, namelijk de potentiële oneindigheid van dingen die altijd voorbij zichzelf wijzen. Hierover spreek ik in mijn boek. Deze vorm van oneindigheid komen we continu tegen en is in zekere zin misschien zelfs de structuur van het menselijke leven. Een voorbeeld is zoiets als de afwas doen. De afwas zelf is niet oneindig. Er staan namelijk niet oneindig veel borden op je te wachten, maar als je de afwas doet, creëer je eigenlijk de voorwaarden die ervoor zorgen dat er morgen weer afwas is. Hiermee bedoel ik dat, wanneer je de borden schoonmaakt, je ze weer kunt gebruiken zodat morgen deze borden weer bij de afwas staan. Deze vorm van potentiële oneindigheid geldt voor ontzettend veel andere dingen in het leven. Het geldt voor klusjes zoals de afwas, maar misschien zelfs voor zingevende dingen zoals relaties. Een kenmerk van deze dingen is dat je ze niet zomaar van je bucketlist kunt afvinken. Het nu doen van de afwas betekent niet dat je voor de rest van je leven de afwas hebt gedaan.

In je boek beschrijf je ook de spanning tussen het eindige

“Deze vorm van oneindigheid komen we continu tegen en is in zekere zin misschien zelfs de structuur van het menselijke leven.”

en oneindige leven. Deze spanning kennen wij eigenlijk allemaal. Enerzijds leven we alsof het leven oneindig doorgaat. Anderzijds is veel van waaruit wij zingeving halen afhankelijk van eindigheid, want als we oneindig leven zouden we andere keuzes maken. Hoe gaan wij met deze spanning om?

Dit is een goede vraag. Het is misschien wel een van de meest fundamentele vragen die je kunt stellen. In zekere zin zijn we ons heel vaak niet bewust van die eindigheid. We zijn er niet echt mee bezig en gaan bijvoorbeeld het denken aan de eindigheid van het leven een beetje uit de weg. Tegelijkertijd gaan we, zoals in dat hoofdstuk in mijn boek over onsterfelijkheid staat beschreven, door dit besef anders leven. Ik geef er in dat hoofdstuk ook wat voorbeelden van. Als je zou weten dat je niet zou sterven, als we zouden weten dat het leven oneindig doorgaat, dan zouden wij waarschijnlijk heel anders leven dan wat we nu in feite doen. In die zin leven we ook een beetje in een spagaat: aan de ene kant is het feit dat we sterfelijk zijn heel belangrijk voor de manier waarop we ons leven ervaren en doen zoals wij het doen. Aan de andere kant is het een gedachte die we niet al te veel ruimte willen geven. Dat we dit niet willen, komt natuurlijk door die spanning die je net benoemt.

Het komt doordat de dingen die voor ons belangrijk zijn in zekere zin geen eindige dingen zijn. Dit geldt voor iets simpels zoals vriendschap. Als jij naar een vriend toegaat, zeg je na 87 keer ontmoeten niet dat het genoeg is. Wanneer je dit zegt, dan is er iets mis met die vriendschap. Het is namelijk niet hoe vriendschap hoort te zijn. Vriendschap gaat in principe altijd door. We vinden het dus tragisch als het eindigt. Oneindigheid is daarmee uiteindelijk essentieel voor hoe wij in het leven staan; tegelijkertijd is juist onze eindigheid hetgeen ons leven tragisch maakt. Het is uiteindelijk door het besef van onze eindigheid dat we doelen hebben. Als je oneindig lang leeft, heb je weinig reden om je vrienden vandaag op te zoeken, want je kunt ook over 83 jaar langsgaan. De situatie verandert toch niet. Je zou

kunnen stellen dat het bijna een paradox is: eindigheid en oneindigheid zijn de kern van ons leven. Het hangt ervan af hoe wij daarmee omgaan. Hiermee bedoel ik niet dat we een oplossing voor de paradox hebben, want er kan ook helemaal geen oplossing voor zijn natuurlijk.

De paradox heeft namelijk voor ons zowel een tragische als een positieve kant, die in zekere zin hetzelfde zijn. Deze twee kanten van de paradox zijn onlosmakelijk aan elkaar verbonden. Als het niet zo was dat het leven eindig is en dat het niet op

“Het mooie maakt uiteindelijk het tragische mogelijk en het tragische maakt het mooie mogelijk.”

een zeker moment zou stoppen, zouden we tegelijkertijd niet midden in het leven kunnen staan. We zouden geen waarden hechten aan dingen in het leven. Het mooie maakt uiteindelijk het tragische mogelijk en het tragische maakt het mooie mogelijk.

Je gaf eerder aan dat het oneindige niet afvinkbaar is. Bedoel je hiermee ook wat Hannah Arendt aanraakt, dat je nou eenmaal te werken hebt voor je dagelijkse onderhoud? Zouden we andere keuzes maken? Hoe gaan wij met deze spanning om?

Dat is een element ervan, of althans, het is de vorm die je ziet in een voorbeeld zoals de afwas of het eten. Alleen geldt die potentiële oneindigheid op meer vlakken in ons leven dan alleen onze bestaansvoorwaarden. Het geldt ook voor de dingen waaraan je maximale waarde hecht. Voor vaderschap, kinderen of kleinkinderen geldt bijvoorbeeld ook niet dat je op een gegeven moment denkt: ‘Nou, nu heb ik er genoeg aandacht aan besteed. Weet je, ik hoef hen niet meer te zien, want ik heb mijn vaderschap voltooid.’

Ik kan mij goed voorstellen dat we, als we gaan nadenken over politieke implicaties van oneindigheid, op soortgelijke conclusies uitkomen. Politiek is ook een project dat niet op een gegeven moment eindigt. Er zijn geen doelen die wij als samenleving moeten bereiken, doelen die wij kunnen afvinken waarna we de politiek kunnen opheffen. Dat is niet de manier waarop een samenleving zou kunnen werken. Een samenleving die beweert dat ze zo werkt, ontkent volgens mij iets heel essentieels aan de aard van het menselijke leven. Ik weet niet of er iemand is geweest die exact zo’n samenleving voorstelde, maar je kunt natuurlijk bepaalde politieke systemen voorstellen die meer die richting tenderen.

Er is natuurlijk in de politieke zin wel een drang naar volmaaktheid. Vanuit die optiek van het on-

Omslag boek *Oneindigheid*

“Uiteindelijk betekent dit niet dat geloven in vooruitgang gelijkstaat aan geloven in een utopisch ideaal.”

eindige zouden we deze volmaaktheid dus nooit kunnen bereiken. Deel je deze gedachte dat er een drang naar volmaaktheid lijkt te zijn?

Ik vind het heel lastig om te zeggen of er een drang is naar volmaaktheid. Ik denk dat op dit moment bijna iedereen dit zou ontkennen als je hen vraagt of ze een drang naar volmaaktheid hebben. Het antwoord is eerder: ‘Ik heb geen drang naar volmaaktheid, maar ik heb gewoon een drang naar verbetering.’ Er is een tijd geweest waarin ik het veel logischer zou hebben gevonden om te spreken over een drang naar volmaaktheid. Er was een tijd waarin mensen dachten dat ze een ultiem politiek systeem theoretisch konden uitdenken en dat dit systeem vervolgens slechts hoefde te worden geïmplementeerd. Deze ultieme systemen konden heel verschillende vormen aannemen.

Ik heb het idee dat de gedachte van ‘we bedenken een perfect systeem dat we daarna implementeren’ in deze tijd minder aanwezig is. Ik denk dat het gedeeltelijk komt omdat mensen meer aandacht hebben voor al het praktische en historische dat bij de implementatie komt kijken. Ik heb ook het gevoel, maar misschien vergis ik mij daarin, dat ideeën sowieso minder een rol spelen bij allerlei politieke bewegin-

gen. Als je aan politici vraagt wat hun ideologie is waaruit ze precies vertrekken, denk ik dat het voor de meeste van hen best moeilijk zou zijn om daarover een coherent verhaal te vertellen. Dit was bij de politici van 50 jaar geleden misschien heel anders.

Ik wil dit idee over volmaaktheid verbinden aan jouw verhaal over de paradox. Aan de ene kant is de politiek nooit af, dus misschien moet je die potentie ook niet hebben. Aan de andere kant, juist omdat we reageren op het feit dat we niet de oneindige tijd hebben, neigen we naar het stellen van doelen die wij kunnen afronden. Hoe denk jij dat we deze paradox maatschappelijk kunnen vertalen?

Ik denk dat als iemand zegt: ‘Laten we het ultieme politieke systeem implementeren’, diegene dan inderdaad een soort sprong naar het oneindige maakt. Je slaat eigenlijk de ontwikkeling van ons denken, de ontwikkeling van onze systemen en de ontwikkeling van de mensheid als geheel over. Met die gedachte springen we direct naar het eindpunt. Dat zou dus een soort afvinken zijn waarmee we het oneindige willen implementeren.

Tegelijkertijd kun je dat niet doen op een manier die recht doet aan de paradox waar we het eerder over hadden. Uit de paradox blijkt dat we de drang naar richting wel hebben: het wijst altijd voorbij zichzelf. En je kunt natuurlijk dat idee ook loslaten en dan zeggen: ‘nee, we doen niets.’

Dat laatste zullen weinig mensen kiezen. Je zou wel kunnen zeggen dat we teruggaan naar waar we als samenleving al zijn geweest. Met deze opvatting zit je natuurlijk in een heel ander soort ideologisch systeem. Het is een systeem waarvan de consequenties uiteindelijk sterk lijken op die van een afgesloten systeem. Het is een systeem waarvan men zegt: ‘Je moet gewoon implementeren en dan zitten we wel

goed.’ In dit geval zou dat dan niet een utopisch maar een conservatief systeem zijn. In dit systeem zie je precies dezelfde ontkenning van wat we eerder als vorm van het menselijke en het politieke leven zagen. Het lijkt mij daarom heel moeilijk om een zuivere vorm van zowel utopische als conservatieve tendensen te vinden.

Ik wil dit idee over vooruitgangsdanken terugkoppelen aan jouw filosofische positie. Hoe kunnen wij spreken over vooruitgang in het oneindige zonder dat wij een vast referentiepunt hebben?

Je kunt vooruitgang natuurlijk niet afmeten op de manier waarop je over vooruitgang zou kunnen nadenken. Vooruitgang kun je niet afmeten aan de afstand die er nog is tussen ons en het doel. In de eerste plaats heb je een doel nodig, iets wat eindig is, voordat we over vooruitgang kunnen nadenken. Je moet vooruitgang op een andere manier begrijpen. Je kunt natuurlijk kijken naar waar wij nu zijn en dat vergelijken met waar we honderd jaar geleden waren. We kunnen daarna concluderen dat de manier waarop wij in 2026 leven beter is dan in 1926, en hier is een lijst van de manieren waarop het leven beter is. Misschien zijn er ook een paar dingen die beter waren in 1926, maar dat valt toch in het niet vergeleken met de positieve dingen van 2026. Dus dan kun je over vooruitgang spreken. Dat is dan niet vooruitgang die wordt afgemeten aan de hand van een vooropgesteld doel, maar aan de hand

“Politiek heeft wel de taak om voorbij de alledaagse processen te kijken.”

van de toestand waaruit je komt. Dit betekent alsnog dat je vooruitgang in de toekomst kunt projecteren. Je doet dit niet door na te denken over een eindpunt, maar door te kijken welke punten we als verbetering kunnen voorstellen. De verbetering die daaruit ontstaat is vooruitgang. Uiteindelijk betekent dit niet dat geloven in vooruitgang gelijkstaat aan geloven in een utopisch ideaal.

Het meetbaarheidsdenken impliceert natuurlijk de mogelijkheid tot controle. Tegelijkertijd zijn er eindeloos veel mogelijkheden. Een mens is bijvoorbeeld nooit 100 procent veilig, maar het lijkt er soms wel op dat de mens de drang naar oneindige veiligheid voelt. Hoe denk jij hierover?

Het streven naar perfectie is zeker aanwezig bij zoiets als veiligheid. Ik bedoel dat we deze perfectie niet kunnen bereiken. Ook over veiligheid wordt veel gemeten en die cijfers hebben een beperkte invloed. Ik heb heel vaak journalistieke stukken gelezen waarin de conclusie is dat het eigenlijk hartstikke goed gaat met de veiligheid van Nederland omdat de misdaadcijfers dalen, maar mensen voelen zich blijkbaar ook onveilig. Wat heeft dan politieke impact? Waarschijnlijk meer dat gevoel.

Ik denk ook dat je soms ziet dat overheden cijfers publiceren die ik volkomen irrelevant vind. Die cijfers spelen blijkbaar wel een rol in de publieke opinie. Ik moest bijvoorbeeld hieraan denken toen ik door Duitsland terugreed, want Duitsland heeft grenscontroles opgezet. Zij publiceren dus cijfers over hoeveel mensen zijn gestopt en teruggestuurd naar het land waar ze vandaan komen. Het is alsof ze zeggen: ‘Kijk eens hoe goed wij bezig zijn, want we hebben duizend vreemdelingen die zich niet konden identificeren bij de grens gestopt.’ Terwijl die vreemdelingen ook naar de volgende grensovergang kunnen rijden waar niemand staat. Deze vreemdelingen komen dan alsnog binnen. Ik heb hier geen onderzoek naar gedaan, maar mijn boerenverstand suggereert dat deze cijfers volkomen onzinnig zijn. De vreemdeling kan acht keer worden teruggestuurd en de negende keer alsnog de grens overgaan. Iets meet-

baar maken met een cijfer betekent nog niet dat het heel objectief is. Uiteindelijk hebben bijvoorbeeld de misdaadcijfers en het gevoel van veiligheid weinig met elkaar te maken. Als Merz kan laten zien dat hij 23 duizend mensen per maand aan de grens stopt, helpt dat dan om de AfD-stemmers terug te winnen? Ik weet het antwoord niet, maar het is niet evident dat het antwoord daarop ja is.

Wat is voor jou de relatie tussen meetbaarheid en de paradox? Zou je politici adviseren dat zij zich niet laten verleiden door managers en niet blijven hangen in metingen, maar dat zij zich zouden moeten realiseren dat de ontwikkeling van de samenleving nu eenmaal oneindig is?

Victor Gijssbers

Ik denk dat de connectie tussen meetbaarheid en de paradox nog best subtiel is. Je kunt meetbaarheid natuurlijk inzetten voor het bouwen van een soort dichtgetimmerd systeem. Dat is ook zeker iets waar het voor wordt gebruikt. Je kunt meetbaarheid ook voor iets anders gebruiken. Je kunt heel nauwkeurig meten hoe het ergens mee staat zonder in te vullen hoe je het bijvoorbeeld wilt verbeteren. Het zou goed zijn dat politici aan de ene kant met beide benen op de grond staan, weten wat er gebeurt en hoe het zit, maar aan de andere kant dat zij ook inzien dat een cijfer niet een eindpunt is. Politiek heeft wel de taak om voorbij de alledaagse processen te kijken en dat hoeft, zoals we eerder concludeerden, niet de vorm van een utopisch ideaal te zijn. Wanneer ik het een beetje terugbreng bij de TeldersStichting, dan kan ik mij voorstellen dat er twijfel was toen Rutte zei dat hij geen visie heeft. Als visie een utopisch ideaal is, dan is het begrijpelijk dat hij geen visie heeft in die zin, want hij gaat niet vertellen hoe de Nederlandse samenleving eruit behoort te zien. Het is natuurlijk wel fijn als hij wat ideeën heeft over wat hij wil verbeteren en hoe hij dat wil gaan doen. Het is moeilijk te geloven dat Rutte daar niet over heeft nagedacht.

Is in zekere zin die oneindige toekomst altijd mistig? Hoeveel kan een mens kennen van de oneindige toekomst?

Het lijkt mij wel dat de oneindige toekomst mistig is. Hij is niet alleen mistig. Mistig suggereert dat er ergens iets is en dat je door de mist nog niet heen kunt kijken. Het mooie van de mist als metafoor is dat als je ernaartoe loopt, er natuurlijk minder mist tussen jou en het ding komt. Dus dan ga je het steeds beter zien, of je wacht tot de zon opkomt. De mist is op zich een aardige metafoor, maar het suggereert dat er al iets is. Gegeven dat wij op dit moment beslissingen nemen die de toekomst vormgeven, is het nuttig om niet al te veel te omarmen dat de toekomst zich maar op één manier kan ontwikkelen. Deze vorm van deterministisch denken hoor je natuurlijk wel in sommige tech-kringen. Ze zeggen dingen zoals: 'Het kan niet anders dan dat AI de wereld gaat beïnvloeden'. Het is ook een politiek vraagstuk over wat we met AI gaan doen en hoe we het inzetten. De maakbaarheid van de samenleving is zeker niet oneindig, maar ook niet nul, hoop ik. Als die maakbaarheid wel nul is, dan kunnen we beter de brui geven aan de politiek.

En hoe verbind jij onbepaaldheid aan jouw theorie over oneindigheid?

Ik denk dat die oneindigheid gewoon in het idee van vrijheid of onbepaaldheid besloten ligt. Het is zoals je denkt aan de getallen nul, een, twee, drie en vier. Er zijn oneindig veel getallen, maar het ligt natuurlijk ook al precies vast welke het zijn en in welke volgorde ze liggen. Daar zit geen vrijheid of onbepaaldheid in. Dus ik denk dat dit een extra element is: dat onze toekomst geen wiskundig systeem is, maar ook niet volledig onbepaald is en evenmin volledig door ons kan worden vormgegeven. Het is maar de vraag of we eigenlijk wel kunnen voorspellen wat de resultaten van ons handelen zullen zijn.

Je raakt met deze conclusie een voor de maatschappij en politiek gevoelig punt. Juist wanneer er oneindig veel keuzemogelijkheden zijn in onze ingewikkelde samenleving, is het dan ook aan het individu om te kiezen?

Ja, maar de onbepaaldheid komt door het idee van keuzemogelijkheid en niet door het idee van oneindigheid. Als er tien keuzemogelijkheden zijn, is er ook al een bepaalde onbepaaldheid. Er speelt natuurlijk meer mee bij onbepaaldheid. Dus oneindigheid kan in zekere zin een rol spelen, maar je hebt daarvoor wel keuzemogelijkheden nodig. Als die mogelijkheid er niet is, als er

niet oneindig veel keuzemogelijkheden zijn, dan heb je nog niet die onbepaaldheid.

Maar raken onbepaaldheid en oneindigheid hier elkaar niet, ook al zijn deze twee begrippen niet hetzelfde?

Ik denk dat een van de punten waar ze elkaar raken is dat we oneindigheid begrijpen als iets dat voorbij zichzelf wijst. En dat idee van iets wat voorbij zichzelf wijst, als je het toepast op het menselijk leven of de maatschappij, suggereert dat er andere manieren van denken mogelijk zijn, andere manieren van samenleven mogelijk zijn, andere manieren van vrijwel alles mogelijk zijn. En dat genereert een bepaalde openheid. Blijven we met de ideeën die we nu hebben, of gaan we verder? Dat is natuurlijk een premisse van het doen van politiek überhaupt. Als je niet denkt dat er iets te doen is, dat we keuzes moeten maken, dan heeft het geen zin om politiek te doen. En dat is ook waarom autoritaire systemen uiteindelijk neerkomen op het afschaffen van politiek.

Reinout Woittiez is senior-adviseur bij Fit-for-Purpose Advies. Jorn Janssen is wetenschappelijk medewerker bij de TeldersStichting en eindredacteur van *Liberaal Kompas*.

“De maakbaarheid van de samenleving is zeker niet oneindig, maar ook niet nul, hoop ik. Als die maakbaarheid wel nul is, dan kunnen we beter de brui geven aan de politiek.”